

MÚZEUMI FÜZETEK.

AZ ERDÉLYI NEMZETI MÚZEUM TERMÉSZETTÁRAINAK
(ÁLLAT-, ÁSVÁNY-, NÖVÉNYTÁR) ÉS AZ ERDÉLYI MÚZEUM EGYESÜLET TERMÉSZETTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYÁNAK

ÉRTESÍTŐJE.

I. kötet.

1906.

1. és 2. füzet.

A „Múzeumi Füzetek“.

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ.

Irta: DR. APÁTHY ISTVÁN.

Követem én is azt a jó példát, melyet az én igen tisztelt barátom Dr. ERDÉLYI PÁL adott, midőn az „Erdélyi Múzeum“ új folyamát, mint annak szerkesztője, a közönségnek bemutatta. Szeretném utánozni az ő előszavának tárgyias és nyugodt hangját. Ha nem egészen sikerül: van arra is mentségem

Az Erdélyi Múzeumegyesület új alapszabályai megváltoztatták a szakosztályok helyzetét az egyesületben. A régebbi alapszabályok, de különösen az azok értelmében, és kissé bizony ellenükre is, kifejlődött gyakorlat az Erdélyi Múzeumegyesületet csak anyaegyesületévé tették két teljesen független más egyesületnek, a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi szakosztálynak és az orvos-természettudományi szakosztálynak. A két szakosztálynak egymáshoz nem volt semmi köze; a Múzeumegyesülethez is csak annyi, hogy a Múzeumegyesület adta a szakosztályok anyagi eszközeinek legnagyobb részét. Egy kis részt szolgáltatott a tagsági díjai azoknak, a kik csak az illető szakosztálynak voltak tagjai, de nem a Múzeumegyesületnek magának is.

Igy a Múzeumegyesületnek a szakosztályokra fordított évi 8000—10000 koronából csak az a dicsőség lett volna a haszna, mely a szakosztályok tudományos működésének sikereiből a Múzeumegyesületre volt visszasugározandó, no meg azok a különböző folyóiratok, melyeket a szakosztályok kiadványaiért az Erdélyi Múzeum könyvtára kaphatott volna cserébe, ha van, a ki ezt a csereviszonyt ápolja és a cserében érkezett nyomtatványokat rendben tartja és megőrzi vala.

Tudományos dicsőségben fürödvén és a könyvtár illetően gyarapodását is elegendőnek tartván, a Múzeumegyesület vezetői azt hirdették, hogy Gróf MIKÓ IMRE szelleme büszkén tekinthet le az Erdélyi Múzeumegyesületnek arra az állapotára, mely a múlt század nyolczvanas és kilenczvenes éveiben kifejlődött. Magyarország azonban lassanként elfeledte,

hogy Erdélyben valaha múzeumot alapítottak, és maguk a kolozsváriak is azt hitték, hogy a Erdélyi Múzeumegyesület meghalt és bebalzsamozott múmiájának nem ingyenes őrizete néhány egyetemi tanárnak szakértő kezeire van bízva.

Akadtak azonban néhányan a jövevények között, a kiket keserűséggel töltött el az Erdélyi Múzeum példájában is az, miként sorvad el Magyarországon minden társadalmi intézmény, mely nem anyagiakat szolgál; hogy miként ül el minden társadalmi mozgalom, mihelyt a megindító kidőltek, vagy mihelyt a tovább mozgatóknak nem egyéni érdeke többé a mozgólódás. Azokban a jövevényekben az erdélyi viszonyok lobbantották lángra az otthon még szunnyadó hazafiságot; azok itt ismerték föl csak igazán a veszedelmet, mely a magyarságot és vele együtt a magyar nemzeti államot belső ellenségei részéről fenyegeti. A mit az ember születése óta megszokott, a mi örökségül maradt reá s a mibe bele nevelték, azt az állapotot, a jelen pillanat tűrhetősége miatt, nem tudja oly veszedelmesnek tartani, mint az, a kiben az állapot megszokásának altató hatása nem működik.

Ama jövevények nemcsak azt látták be, hogy ellenségeinkkel szemben leghatalmasabb fegyverünk a közműveltségbeli felsőbbségünk, hanem belátták azt is, mily helytelen a közművelődésnek minden tényezőjét Budapestre helyezni át és elhanyagolni a vidéki művelődési központokat. Kolozsvárnak, mint közművelődési központnak, még különleges hivatása is van, mely a többi vidéki központnak magasan fölébe helyezi. Ez a hivatás Erdélynek nagy történeti jelentőségében gyökeredzik, a mely néki a magyar nemzet jövődjében is egészen sajátos szerepet ír elő.

Erdélynek volt saját műveltsége a múltban; kell lenni saját, független művelődésének a jövődjében is. A vezetés Kolozsvárt illeti meg, s a munkában az Erdélyi Múzeumegyesületnek is ki kell vennie a részét. Az Erdélyi Múzeumegyesület ne legyen a múlt hagyománya, melyet a tétlenségi erő tart fönn csupán; a mely él, mert nincs elegendő ok és alkalom arra, hogy kimúljon. Ébredjen újabb, fokozottabb életre; ne éljen a múltból, hanem éljen a jövődjének!

Az új alapszabályok erre az új életre akarják szervezni az Erdélyi Múzeumegyesületet azáltal is, hogy a szakosztályok működését az eddiginél jobban beleillesztik az egész egyesület működésébe. És így a Természettudományi Szakosztály egyik szervének, a Múzeumi Füzeteknek is, jobban belé kell illeszkednie az egész szervezetbe, mint a hogyan beleilleszkedtek a volt Orvos-Természettudományi Szakosztály eddigi természet-tudományi kiadványai.

Mivel az Erdélyi Múzeumegyesület főleg a birtokában lévő múzeum útján kívánja szolgálni az erdélyi hazarész közművelődését, és mivel, ennek megfelelőleg, a Természettudományi Szakosztály elsősorban a Természeti Táraknak tartozik szentelni a maga erejét: világos, hogy a Múzeumi Füzetek is első sorban annak a tudományos munkásságnak közlésére valók, a mely a Természeti Táraokban, azok anyagán folyik, vagy legalább a megfelelő tudományszakok terén mozog. Ez azonban korántsem azt jelenti, hogy a Múzeumi Füzetekben ne találának szives fogadtatást olyan közlemények is, melyek a természettudományoknak más ágaira vonatkoznak, a természettudományok között értvén a matematikát is. De jelenti azt, hogy a Természeti Táraikat közelebről illető közlemények nem szorúl-

hatnak ki a Természetráji Füzetekből azért, hogy más tárgyúaknak engedjék át a helyet.

A Természetráji Füzetek a Szakosztály szakülésein előadott, föl-olvasott vagy bemutatott tudományos közleményeket fogják tartalmazni, első sorban az Egyesület tagjainak munkásságát, beszámolást az előadók saját búvárlatainak eredményéről, bírálatos ismertetéseket és szakszerű tájékoztatást egyes általánosabb érdekű tudományos kérdések mai állapota felől.

Mindenben a szakszerűség tekintetei, s a világirodalom tudományos színvonalának követelményei fognak vezetni.

A szakszerűség azonban nem azt teszi, hogy közleményeinket csupán a szakember, avagy éppen csak is az, a ki az illető tárggyal különlegesen foglalkozik, érthesse meg. Lehet valami szigorúan szakszerű és mégis mindenkinek érthető, a kinek némi általános természettudományi műveltsége van. Sajnos, nem elég azt mondanom: némi általános műveltsége. A természettudományi ismeretek még nem oly mértékben alkotó elemei az általános műveltségnek, mint a mily mérték megilletné őket ahhoz képest, mekkora részük van a mai ember sorsának intézésében. Annál inkább arra kell törekednünk, hogy szigorúan szakszerű dolgainkat is úgy adjuk elő, hogy velük nem szakember olvasóinknak általános műveltségét is öregbíthessük. A szakszerűség nem a nehézségben, nem az érthetlenségben áll, hanem az írónak föltétlen uralmában tárgya fölött és a kifejezések pontosságában, az előadásnak tudományos igazságában. Ha meg van a kellő tér, minden tárgyat lehet oly elemileg előadni, hogy a művelt olvasó különleges előismeretek nélkül is megérthesse. Az persze más kérdés, megadja-e folyóiratunk ehhez mindig a szükséges teret.

A mi a világirodalom tudományos színvonalának követelményeit illeti, azok a tárgyon való föltétlen uralkodáson, a vizsgálat mai módszereinek ismeretén kívül leginkább az eredetiségben, a vizsgálat önállóságában és a közlésnek becsületességében, megbízhatóságában állanak.

A ki ismeri a tárgyat, az tudja, hol van még az ő vizsgálataira szükség, hol hagytak a korábbi vizsgálók munkái hézagokat; melyek a még tisztázandó kérdések. Az ilyen nem fog már elintézett dolgokban oly fölfedezésekkel előállani, a melyek a tudomány évkönyveiben már föl vannak jegyezve, másoktól megerősítve avagy talán rég meg is czáfolva. A mi magyar tudományos irodalmunk bizony tele van ilyen kísérletekkel, mert oktatni akar nálunk az is, a kinek még tanulnia kellene az illető tárgyról; mert közölni, írni akar, a kinek még olvasnia kellene, de nagyon sokat.

És a ki ismeri a tárggyához szükséges módszereket, az azt is tudja, hogy a számára másoktól meghagyott munkához miképen fogjon hozzá, hogy milyen úton juthat eredményre, vagy legalább annak a jogos elmondhatásához, hogy ez idő szerint a kérdés nem oldható meg. Persze, az ilyesmit nem kell éppen a nyilvánosság előtt elmondani. A mi tudományos irodalmunk bővelkedik az úgynevezett negatívus eredményekkel is. Őszintebben eredménytelenségnek mondják az ilyeneket. Ha valaki valamely tárggyal bármily sokat, bármily tudományosan foglalkozott, abból még nem következik, hogy írjon is róla. Irjon, ha „positívus eredményre“ jutott; de hallgasson a negatívus eredmények felől. Való igaz, hogy akkor nagyon sok tudósunknak merő hallgatás volna az osztályrésze.

De hát nem az irodalom van a tudósokért, hanem a tudósok vannak az irodalomért. Ezt egyszer úgy fejeztem ki, hogy nem szükséges az igazságért vívott lelki küzdelmeinknek vesztett csatáit is megörökíteni. A kevésbé sikertült műveinket egyszerűen — ne írjuk meg! Mennyien kinyomatják és elolvastatják velünk a rosszakat is!

Azt meg lehet mondani, miképen kell valamit megtanulni, miképen kell valamely irányú búvárlat módszereit elsajátítani; de nem lehet megmondani, mit tegyen valaki, hogy az előbb említett követelmények közül az eredetiségnek is megfeleljen. Félek, még azt sem fölösleges a mi viszonyaink között hangoztatnom, hogy a tudatlanság nem szükségképen eredetiség. Minél többet tud valaki, annál könnyebben lehet eredeti. Tudományos szempontból eredeti az, a mi messzebbre jutott, mint a meddig már mások eljutottak, vagy pedig a mi máshova vezet, mint a hova mások vezettek. A tudományos fölfedezések nem úgy teremnek, mint a hogyan Pallas Athene ugrott elő a Zeus fejéből. Valamint a búzakaiás sem az üres földből, hanem a megművelt földbe vetett magból nő, úgy a saját gondolatok is csak mások gondolatainak a tanult lélekbe hullott magjaiból sarjadnak elő. A mi idegen gondolat az én lelkemben kicsirázott, az már a sajátommá lön. A mit igazán magam gondolok el, az, bárhonnét indult is ki gondolatom, a magam tulajdona, az eredeti. Más kérdés, hogy van-e a tudományra nézve is értéke. Ezt csak a szigorú önbírálat mondhatja meg, a minék kellő alapja ismét csak a tanultság lehet.

Az eredetiségnek igen értékes eleme a tudományban is az, a mi különlegesen nemzeti. Az eredeti korántsem mindig nemzeti; de a nemzeti a világirodalomra nézve mindig magában foglalja az eredetiségnek bizonyos értékét. Magyar ember is írhat eredeti dolgot, a mi azonban sült német. Nemzetivé tudományos munkát is csak a szerző nemzeti érzése, nemzeti önérzete és az tehet, ha igazán magyar mesterektől tanult gondolkodni és ha műveltségébe beleolvasztotta mindazt a magyar elemet is, a mit művelődésünk múltjából kell kiásnia a mai kor fiának. Ki kell ásnia, igen; mert az ifjúság oktatói és minden rendű szakembereink már évtizedek óta csak tagadják és földelik azt a múltat, melynek megbecsülésére kellene oktatni minden következő nemzedéket. Itt az idő, hogy szakítsunk az eddigi áruló szokással és, jelenben meg múltban, becsüljük meg a magunkét. Es magyarul gondolkodni ugyancsak van kitől megtanuljunk! Mert nem kell azt hinni, hogy életbúvár csak életbúvártól, a természettan művelője csak physicus-tól és minden szak csak a maga saját emberétől tanulhat meg tudományosan gondolkodni. PÁZMÁNY PÉTER-től nemcsak a hittudós, DEÁK FERENCZ-től nemcsak a jogász, hanem a természetvizsgáló is tanulhat magyar gondolkodást. És, hála Istennek, még sokat említhetnék ilyet.

Azt mondják, a tudomány nem ismer országhatárokat, nem ismer nemzetet. Erre csak ismételhetem a mit már egy más alkalommal is mondtam. A tudományban becse csupán az eredetinek van; de még ott is értékesebb az eredeti is, ha rajta egy meghatározott nemzetnek bélyege ül. A tudomány, a mennyiben nem csupán adatok tárháza és mások nézeteinek ismétlése, voltaképen annak a küzdelemnek őszinte ismertetése, a melylyel az igazságot kideríteni törekszünk. Mivel pedig az igazság csak egy, mivel nincs külön magyar, francia, német vagy angol igazság, nem lehet külön német, francia, angol vagy magyar tudó-

mány sem. De egészen más dolog magyarul művelni a tudományt, mint francziául, németül vagy angolul. Németül művelheti a tudományt az is, a ki magyarul írja többé-kevésbé tudományos munkáit; viszont magyarul műveli a tudományt, mikor németül ír is, az, a ki a maga egyéni szellemi eszközeit a küzdelemhez, a miben a tudomány áll, magyar nemzeti sajátóságokból meríti.

Amaz említett alkalommal DEÁK FERENCZ munkásságát állítottam oda mintaképpül a tudomány művelésének magyar nemzeti módjához is. DEÁK FERENCZ nem végezte a hangyának porszemeket rakosgató, de, szünetet nem ismerő sürgéssel, hangyatermethez képest óriási hegyeket tornyosító munkáját. Szellemi munkájának java részét a magyar tudós akkor végzi, midőn a fölületes ítélő tétlenséggel vádolja. Nem a sajtó-föstéktől várja ő, hogy félbemaradt gondolataira az nyomja a késznek színezetét. Egy DEÁK FERENCZ kezében nem mankója a toll a gondolatnak, hanem az eszméknek diadalra száguldó paripája. Ha már egyszer tollat ragadt, akkor is csak rövid kivonatát írja meg annak a könyvnek, a melyet bámulatos emlékezetének tiszta lapjain, leírt bötűkre nem szorúlva, készebben megalkotott, mint német szaktársa a maga könyvpiacra adott vaskos kötetét. Hetekbe kerül, míg ezt a kötetet elolvasod és megérted — ha megérted; évekbe tart, míg végig gondolod mindazt a gondolatot, a mit annak a le nem írt könyvnek kivonata benned ébresztett.

A magyar tudós nem sokat ír és különösen nem eresztí hosszú lére a munkáit. Talán nem is olvas annyit, mint más; talán kevesebbet is olvas, mint néha kellene. De megfigyelni szeret és tud; és még jobban szeret és tud elgondolkodni a megtanultak és megligyelték fölött. Az ő lelke különös módon termékeny talaj; nem vet belé sokat, de, ha könnyű búzát vetett is belé, az aratáskor minden kalászban százával van a szem, és csupa nehéz, aczélos, piros magyar búzaszem. Kár, hogy a magyar tudós gyakran lábán hagyja pusztulni a termését; talán lusta learatni, talán tudja, hogy nincs kinek eladnia.

És itthon van legkevesebb ára a termésnek. Mi, magyarok, honfitársainknak hiába írunk. Itthon alig olvasnak; ha el is olvasnak, félre dobnak és nem tartják érdemesnek tovább gondolni a mi gondolatainkat. Mennyiszer olvasok magyar íróinkban külföldiekből idézett olyan dolgokat, a melyeket én már magyarul régen megírtam, de nem olvasott el, vagy nem jegyzett meg itthon senki. És ha meg is írtam a világirodalom számára idegen nyelven is: honfitársaim az én gondolataimat a külföldi tanítványaim szavaiból ellenem szokták idézni. Emlegetik azt, a mit odakünn ellenem írtak, de feledik mindazt, a miben nekem ott is igazat adnak.

Ez a szellem, a mi miatt nemcsak én panaszkodhatom, talán a legnagyobb akadály a magyar tudományosság kifejlődésének. Mert, ha nincs is magyar tudomány, azért lehetne magyar tudományosság. A baj nem ma keletkezett; ma, a nemzeti érzés ritkasága miatt, csak pusztítóbb, mint valaha. De megrágtá már a tudományosságunk gyökereit is. Mert vannak a magyar tudományosságnak honi talajba mélyedt gyökerei. Több száz événél, hogy elvágta azokat a gyökereket. De nemcsak mindazokat a gyökérszállait a tudománynak tépték el, a melyek honi talajba mélyedtek, hanem azokat is, a melyek más nemzetek irodalmából szívták a táplálékot, és csupán a német irodalommal hagytak tudományunk cse-nevész fájának összeköttetést. A nyelvújítás korában volt ez; akkor ütöt-

ték reá tudományunknak nemcsak szellemére, de nyelvezetére is a némettől való függésnek rabszolga bélyegét. Reá mutattam erre a bélyegre már régen; nem olvasták el a mit írtam, nem követték a tanácsaimat. Ma is csak néhány tanítványom és lelki rokonom követi.

Mi az oka szellemi szolgaságunknak, holott a magyar lélek igazán gondolkodásra és pedig főleg tudományos gondolkodásra termett? Kétségkívül a politikai és gazdasági függés, a melybe juttatott egy német nyelvű, idegen szellemű és nemzeti létünk ellen törő hatalom. És leginkább oka az, hogy ennek az idegen törekvésnek annyi kész szolgája akadt a saját véreink között. Az idegen talán nem tudta volna úgy kiölni belőlünk az önérzetet, az önbizalmat, mint maga a magyar. Idegennek talán nem hittük volna el, de a német lexikonokból honfitársaink is megtanulták és úntalan ismételték előttünk egy vagy más formában, hogy a magyar nem képes magasabbrendű szellemi foglalkozásra; hogy Magyarországon az ilyen munkát csak a bevándorolt idegenek, főleg a németek tudják végezni.

Utoljára elhitték a legjobb magyarok is, hogy a mi tudományos irodalmunknak be kell érnie a relative jóval; az absolute jóra, más szóval, olyan tudományos sikerekre, a melyek számot tesznek, sőt irányt mutatnak az egész világ tudományában, ne is törekedjünk, mert hiába törekednénk.

Már gyermek ifjú koromban is küzdöttem ez ellen a tan ellen. Hát miért ne törekedhetnénk mi az absolute jóra? És miért kellene, a mint HERMAN OTTÓ mondotta, a ki pedig talán legmagyarabb és mégis egyik legtudósabb tudósunk, akár csak egyelőre is beérnünk a relative jóval? Azért, mert kevesen vagyunk; mert küzdünk a műnyelvvél s a nemzeti irány fölvetésével. Így mondotta.

Egyiket sem tartom akadálnak. Nem tudom, a „keveset“ arra értette-e, hogy, mint nemzet, vagy magyar tudósok vagyunk kevesen? Hogy mi magyarok kis nemzet vagyunk, azért a világ legnagyobb gondolkodói, legnagyobb tudósai is kikerülhetnének közülünk. Nem vagyunk oly kis nemzet, mint ma a belgák, vagy helyesebben a vallónok és a flamandok, mint a hollandusok, a dánok, a svédek és a norvégek. A régi görögökről nem is szólok. És mégis, hol vagyunk attól, hogy a tudomány történetében annyi részünk legyen, mint a hollandusoknak? Azok a műnyelvvél és a nemzeti irány fölvetésével éppen úgy, csak hogy sokkal sikeresebben küzdenek, mint mi. Nagy elme, világos fő és munkaerő a mi fajunkban talán még több akad. De hiányzik nálunk a közszellem, mely valakit a tudományoknak való önzetlen, vissza áldozatoktól sem riadó szolgálatára ösztökélne. Kezdő, a ki, állást és kenyeret várva tőle, a tudományra adja magát, még csak van, bár újabb időben azoknak a száma is fogyton fogy. Sokkal, sokkal ritkább, a ki, midőn már kenyérhez, álláshoz, sőt ranghoz is jutott, még mindig ugyanazzal az odaadással szolgálná a tudományt, mint a minő erőkifejtéssel a kenyéradó állásért küzdött volt. Pedig tudományunkat nagygyá nem a kezdők, hanem azok fognák tenni, a kik a kellő képzettséget már megszerezték, a kiknek gondolkodása már megállapodott, a kik állásuknál fogva a kellő eszközökkel is rendelkeznek, s a kik reá érnek arra, hogy többet dolgozzanak, tehát kevesebbet, de jobbat közöljenek, mint mikor közleményeik számával is versenyezniök kellett állásukért. De hát mi ösztökélje még nálunk az ilyeneket a további tudományos munkásságra? Tekintélyt, befo-

lyást, hatalmat egészen más eszközökkel szokás, magával a tudománnyal nem is lehet szerezni. A ki mégis tovább töri magát a tudományért, az egyebet pedig kerüli, sőt visszautasítja, azt eleinte bolondnak tartják, utóbb elfeledik, elevenen eltemetik. Az ilyennek már előre le kell mondania arról, hogy a magyar nemzet közművelődésében irányító része lehessen. Munkája éppen a magyar tudományosság szempontjából, a tudomány művelésének kedvező közszellem megteremtésében meddő marad. E felé a cél felé csak kerülő úton lehet haladni; de ritkán fog ilyen útra lépni az, a ki a tudománynak akar élni.

A mi a műnyelvvél való küzdelmünket illeti, az eddig bizony nagyon kevés tudósunknak az idejéből s az erejéből foglalt le valamicskét. Legtöbben egyszerűen átvették a német műnyelvet és különösen a német műszavakat. Átvették szolgálai módon, változatlanul. A más nemzetbeli olvasó azt gondolhatja magában, hogy a magyar író voltaképpen németül ír és csak a forma kedvéért szúr magyar szókat a német műkifejezések közé. Az első rendszeres küzdelmet ez ellen a szolgálaiasság ellen én kezdettem és folytattam, mint a hajdani Orvos-Természettudományi Szakosztály természettudományi alszaka folyóiratának néhány éven át szerkesztője. És folytatni fogom most, a meddig a Múzeumi Füzeteket szerkesztem, e folyóiratban. De nem szüntem meg folytatni semmiféle írásomban és sehol, a hol csak hatni tudtam, eddig sem.

Nem látom át, miért kelljen csak nekünk magyaroknak abban a csonkított formában használnunk a latinból, görögből vagy más nyelvből vett, illetőleg a latin vagy görög szókból alkotott műkifejezéseket, a melyben azokat a német irodalom, a német nyelvszokásnak vagy a német visszaélésnek megfelelően, használja. Ugyanazokat a műkifejezéseket minden nemzet irodalma megfelelően átadomítva alkalmazza: másképen a francia, az angol és az olasz. De velünk el akarják hitetni, hogy azok, németes formájukban, nemzetközi műszók. Nemzetközi azoknak a latin vagy görög formájuk, de nem a német használmódjuk. Mivel pedig a magyar nyelv, összes régi nyelvünk és irodalmunk tanúsága szerint, csonkítatlanul, a végzetük lekoptatása nélkül veszi át az idegen szókat és ebből a csonkítatlan formájuktól idomítja a magyar hangtan követelményeihez, ha azok a szók a nép nyelvkinésébe is átmennek: nekünk az idegen műszókat csak vagy latinos, illetőleg görögös alakjukban, vagy, ha a műszót az illető tudományág egy más nyelv szavai közül vette, az illető nyelvben használatos formájában szabad használnunk. Egy külön értekezésben már régebben bőven kifejtettem ezeket az elveket. (Szerkesztői megjegyzések DR. RUZITSKA BÉLA úr cikkének, „A sütőpataki Vilma forrás vizének kémiai elemzése“ műszavaira vonatkozólag. Értesítő az Erd. Múzeumegylet Orvos-Term. tud. Szakosztályából. II. Term. tud. Szak. XXII. kötet [1900] p. 101—123.)

Jól tudom, hogy elveim diadalra juttatásának nagy akadályai vannak. Akadályai különösen az író kényelemszeretete és általános műveltségének fogyatékosága. A kényelemszeretet leírhatja vele a műszókat úgy, a mint azokat a német irodalomban, vagy, a mi egyre megy, az eddigi magyar irodalomban készen kapja. A kellő általános műveltség hiánya, különösen latin és görög tudásának kis mértéke, pedig nem engedi meg, hogy a németesen csonkított alakból helyesen visszaalkossa a műszónak eredeti formáját. Egy latin, görög, német, francia és angol etymologiai szótár és

az illető szakban megjelent néhány más nyelvű, nem csak német, munka lapoztatása mindenkit útba igazíthatna. De hát lehet-e azt kívánni valakitől, hogy fél órát fordítson annak a leírására, a mit a német kaptafa szerint öt percz alatt leírhatna?

Ezt a nehézséget a természettudományi műnyelvre és az általánosan használt idegen szókra vonatkozólag úgy igyekszem majd leküzdeni, hogy, illetékes szakemberek segítségével, fokozatosan összeállítom és annak idején közzé teszem minden egyes természettudományi szak műkifejezései helyes formájának, illetőleg az idegen helyébe alkalmas magyar műszóknak jegyzékét. A szerzők hozzájárulásával addig is alkalmazom a helyes műkifejezéseket a Múzeumi Füzetek közleményeiben és a saját írásaimban. A németes műkifejezések, szerencsére, nem gyökeredznek még oly mélyen tudományos irodalmunkban, hogy kiirtásukat legfőljebb egy évtized alatt remélni ne lehetne. Tanítványainkat eleve csak a magyar szellemnek megfelelő műszókra tanítsuk, és akkor a németek nem is fognak többé a magyar irodalomba visszatérni.

Küzdeni fogok természetesen az ellen a tiz százalékban, vagy akár még olcsóbban, kiegyező magyarság ellen is, a mely elfogadja a németesen csonkított latin vagy görög szókat és csupán egy-egy magyar képzőt ragaszt hozzájuk. Jó példák erre a szélében használt poláros, orgános és mikroszkópos szók. Polar, Organ és Mikroskop: német szók. Az *os* képző csak a magyar mondatbanba illeszti bele, de magyarokká, az az kevésbé németekké, nem teszi őket. A magyar szellemnek sokkal inkább megfelel a tisztán latinos melléknévi alak: *polaris*, *organicus*, *microscopicus*. Magyarabb és a magyaros melléknévi alak idegen szóból való képzésének egyedül helyes módja: pólusos vagy pólusi, *organumos* vagy *organumi*, *microscopiumos* vagy *microscopiumi*. A pólusos vagy pólusi azonban fölösleges, mert itt van helyette, az értelem szerint váltakozva használandó, sarki vagy sarkított (pld. sarkított fény.) Az *organum* magyar fordításaként használt szerv, sajnos, rossz szó; de mégis inkább legyen szerves vagy szervi. A szokás az *organicus*-sal egyenlő értékűvé a *szerves-t* (pld. szerves vegyület), az *organumi*-val egyenlő értékűvé a *szervi-t* (szervi szívbaj); az *organumos-t* pedig a gyakorlat az emberi hang színezetére vonatkoztatja (pld. valakinek szép *orgánuma* van). A *microscopium*ra még nem lévén elfogadott és elfogadható magyar szavunk, maradjunk a *microscopiumos*-nál (pld. *microscopiumos* látás) vagy a *microscopiumi*-nál (pld. *microscopiumi* készítmény).

Azt hiszem, ez a néhány példa is eléggé megvilágítja az ilyen több jóakarattól, mint magyar nyelvérzékűtől és önértéktől sugalt, kiegyezéscs német-magyarság helytelen és fölösleges voltát.

Előbb említett értekezésemben azt is kifejtettem, miért vagyok a kiejtés szerint való írásnak ellensége és barátja a származás szerint való írásnak. Az előbbi vagy önkényes és minden író szerint más, mert a hány ember, annyi féle módon ejti ki és hallja ugyanazt a szót; vagy megegyezésen és egyes írók tekintélyén alapszik, de akkor már nem kiejtés szerinti. München-t éppen oly joggal írhatom Múnhen-nek, Múnkhen-nek, Münsen-nek, Müncsen-nek (hiszen a magyar a *ch*-t a tulajdon nevekben *cs*-nek ejti ki), vagy Münsn-nek, mint Múnken-nek, a hogyan a Budapesti Hirlap írja. Ha pedig igazán kiejtés szerint akarom leírni,

úgy, a hogyan a német ember ejti ki, a hogyan tehát ki kell ejteni, magyar bötűkkel egyáltalában nem tudom leírni. A kiejtés szerinti magyar írás csak a mai nemzedék hallásának megörökítése, a mai nemzedék műveltségének tükre, illetőleg műveletlenségének irott bizonyosága. Ha az írás általában nem is más, mint a gondolatok közlésének és megörökítésének egyik módja: a helyesírás előttem mégsem csupán szükséges rossz, a melynek terhét minden áron csökkenteni kellene. A magyar helyesírásban szeretem látni, és megőrizve szeretném látni, a mennyire a nyelvnek az írástól független természetes továbbfejlődése engedi, a magyar nyelvnek, sőt a magyar nemzetnek egész múltját, azt a múltat, a melynek nem egy lapja talán keserűséggel tölt el, de a mely előttem mégis szent, a melyet nem akarok megtagadni.

A kiejtés szerinti írás a volapük felé vezető út. A kiejtés szerinti írás eltépi nemzeti létünk gyökereit; a származás szerinti írásmód ápolja azokat a gyökereket. A kiejtés szerinti írásmód lehet más nemzetekre nézve a továbbfejlődés, a szellemi fölszabadulás követelménye. A magyar nemzetre nézve a nemzeti sajátosságnak, a nemzeti múltnak, tehát a nemzeti továbbfejlődésnek megtagadása. Nem csak a kényelem, nem csak a czélszerűség kérdése. Az a kényelem a tál lencse, a melyért mi talán nemzeti jövődönket adjuk el. És kiknek a kedvéért? Bizony leginkább azoknak az újságíróknak a kedvéért, a kiket néha a sietős munka, néha más is, az emlékezetből való írásra kényszerít, melyet kiejtés szerintinek neveztek el. A helyesírás ellen véteni nem oly nagy baj, mint azt megtagadni és a helytelen írásból a kiejtés szerinti írás elvét alkotni meg és a magyar nemzetre reá kényszeríteni, vagy arra a magyar nemzetet reá csábítani. A csábítás ma, midőn mindenütt a lehető legkisebb egyéni munka árán való boldogulás a jelszó, sajnos, nagyon könnyen sikerülhet. A nemzeti műveltség kérdése, hogy ne sikerüljön!

A tudományos színvonalnak főntebb elősorolt követelményei közül szólanom kellene még a vizsgálat önállóságáról és a közlés becsületességéről, megbízhatóságáról. A magyar tudományos irodalom ezeknek a követelményeknek sem felelt mindig meg. A bizonyítást, azt hiszem, elengedi az olvasó. Nem is időzöm hosszasan e tárgynál.

Az önállóság főként arra vonatkozik, hogy az író a saját érzékével észlelt és a saját fejével gondolkodott légyen. Az önálló észlelethez másoknak a tárgyra vonatkozó közléseiből készülünk elő; de abban a pillanatban, midőn magunk vizsgálunk, feledjük el, a mit előttünk mások észleltek. A tekintélyektől tanulunk; de ne az elismert tekintélyek fejével gondolkozunk. Ehhez is önértet és erős akarat, sőt, a mi viszonyaink között, bizonyos önmegtagadás és elszántság is kell.

Ha a vizsgálat pillanatában el is feledtük, a mit előttünk mások észleltek, a közlés előtt minden esetre jusson az eszünkbe. Mert a közlés becsületessége meg főleg abban áll, hogy akkor se hallgassuk el a mások észleleteit, vagy a mások munkájának egyéb gyümölcseit, ha a saját munkánk is ugyanazokat a gyümölcsöket érlelte. Né csak azt idézzük, a kit meg akarunk czáfolni. Hiszen a munkánkat nem kell közzé tennünk akkor is, ha eredményeink csak a mások eredményeit erősítik meg és sem új adatokkal, sem új gondolatokkal nem járulhatunk a tudomány kincseinek gyarapításához. Búvárlataink közben minden esetre tanultunk akkor is; érzük be azzal. Avagy, ha valaki valamelyes bizakodással mégis közzé teszi az ilyen

munkát is, ne magyar olvasóinak szakbeli járatlanságában bízzék, mely az ő új eredményeiként fogná elfogadni azt, a miben mások már megelőzték; inkább abban bízzék, hogy magyarul írott művét úgysem igen olvassa el senki, és legyen őszinte, idézze bátran azt is, a ki őt megelőzte. Hiszen legtöbb célra, a miért nálunk az emberek írnak, elég, hogy írt, hogy dolgozata tiz, húsz, száz lapra terjed avagy két, három és akárhány kötetből áll.

Végül, a megbízhatóságot illetőleg, a fő dolog, hogy ne írjuk le észleletnek, a mit csak észlelhettünk volna, és valóságnak, a mit valószínűnek tartunk; hogy ne mondjuk háromnak, a mi, ha jól megnéznők, lehetne kettő vagy négy is, és ne mondjuk pirosnak, a mi kék vagy sárga is lehet. Tévedni emberi dolog, és a legnagyobb tudósok is estek észleleti hibába. De nem mulasztották el, hogy a tévedést tőlük telhetőleg kikerüljék; hogy a helyes észlelet minden föltételét biztosítsák. Nagygyá csak akkor lesz a magyar tudomány, ha magyarul is úgy ír és a magyar közlésre szánt munkán is úgy dolgozik minden magyar tudós, mint ha munkáját a világ összes szakjából tudósai elolvasnák és eredményeit a legszigorúbban ellenőriznék. A kit közleményeiben az „úgy sem olvassák el” szempontjai vezetnek, az lehet nálunk egyetemi tanár és rendes tagja a Magyar Tudományos Akadémiának, de nem lehet munkása a magyar tudományosságnak.

A Múzeumi Füzetek első évfolyamát azzal a szorongó reménnyel indítom útnak, hogy lesz módom benne olyan dolgokat is közölhetni, melyek magyarságuk daczára is meg fognak a világirodalmi tudományos színvonal minden követelményének felelni. Hogy csupa ilyen teendek közzé és a kevébbé megfelelőket mind visszautasítandom: azt nem merem ígérni, mert egy darabig, a föntebb említett okokból, szerkesztője szeretnék e folyóiratnak maradni.

Szerkesztő és szerzők oly igen üdvös felelősségének növelésére fog szolgálni a folyóiratnak idegen nyelvű része is. Bár sok dicsőséget szerezne általa a magyar szellem messze idegenben is! Sajnos, egyelőre nem nélkülözhetjük az idegen nyelvű közlést, ha részesei akarunk lenni a tudományos világirodalom törekvéseinek. De rajtunk áll, hogy idővel a világirodalom a magyar nyelvű közléseket is figyelembe vegye. Több nagy természettudományi ismertető folyóiratnak ma már külön tudósítói vannak az orosznyelvű irodalomról is, a kik részletesen ismertetik azt is, a mit az illető szakban csak oroszul írtak meg. Kishitűség volna nem törekedni erre nekünk is!

Napoli, 1906. július havában.

*

Utóirat. Műszaki és egyéb akadályok csaknem egy évet elrabboltak a Múzeumi Füzetek múltjából. De talán nem rövidítették meg a jövő életét. Folyóiratunk és egyesületünk barátainak elnézését kérem és a kövctkező füzetek gyors egymásutánban való megjelenését ígérem.

Kolozsvár, 1907. május havában.

Dr. Apáthy István.